

**Відгук
офіційного опонента**

на дисертаційну роботу Турського Ігоря Володимировича за темою:
"Соціально-гуманітарний розвиток підприємництва регіонів України",
представленої на здобуття наукового ступеня доктора економічних
наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил
і регіональна економіка

*1. Актуальність теми дисертаційної роботи, її зв'язок з науковими
програмами, планами та темами*

В сучасних умовах соціально-гуманітарний розвиток підприємництва базується на використанні людського капіталу та креативного потенціалу населення регіону як основи формування підприємницьких структур. Тому модель регіонального розвитку, яка передбачає розробку стратегій соціально-економічного розвитку регіонів на основі інтенсивного використання інтелектуальних і соціально-комунікативних здібностей населення, зумовлює орієнтацію на пріоритети, необхідні при побудові власної парадигми регіонального розвитку.

З урахуванням цього, зусилля науковців спрямовуються на розробку теоретико-методологічних засад процесу формування новітньої парадигми регіонального розвитку, котра повинна передбачати як орієнтацію на чинники впливу зовнішнього середовища, урахування емпіричного досвіду розвитку регіональних економічних систем усіх рівнів, так і модифікацію існуючих теорій регіонального розвитку для активізації розвитку підприємництва в регіонах держави, що і визначає актуальність обраного напрямку досліджень, метою якого є обґрунтування концепції та розробка теоретико-методологічного забезпечення процесів соціально-гуманітарного розвитку підприємництва регіонів України.

Дисертаційна робота пов'язана з науково-дослідними держбюджетними темами, які виконуються в Тернопільському національному технічному університеті імені Івана Пулюя. Зокрема, здобувач проводив дослідження в рамках тем: «Дослідження ефективності

територіальних і глобальних інституційних перетворень та їх вплив на економічний розвиток регіонів України» (номер державної реєстрації 0102U00301) та «Розроблення територіальних стратегій формування кластерних структур в умовах міжрегіональних інтеграцій» (номер державної реєстрації 0108U004123). Особисто здобувачем розроблено методичний підхід, спрямований на удосконалення системи відносин місцевої влади та суб'єктів підприємництва, а також концепцію регулювання соціально-гуманітарного розвитку підприємництва в контексті формування креативних кластерів.

2. *Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації*

Наукові положення, висновки та практичні рекомендації здобувача щодо управління соціально-гуманітарним розвитком підприємництва в регіонах України є належним чином обґрунтованими. Такий висновок можна зробити після уважного вивчення дисертації, поданої на захист.

Обґрунтованість підтверджується тим, що положення дисертації опираються на результати досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, а також є отриманими в результаті опрацювання значних масивів статистичної інформації.

Зокрема, в процесі дослідження використано такі загальнонаукові методи: аналіз і синтез, наукова абстракція, наукове узагальнення, історико-логічний, індукції та дедукції, порівняння, систематизації; методи кластерного, факторного, регресійного, дисперсійного, канонічного аналізу, методи системного аналізу та структурного синтезу, а також методи кібернетичного моделювання. Своєчасне і адекватне поставленим задачам застосування такого спектру методів дозволило отримати нові наукові положення та результати.

Наукові результати, що отримані в дисертаційному дослідженні базуються на широкій інформаційній базі, а саме - законодавчих та,

нормативно-правових актах органів державної влади і управління, вітчизняній та зарубіжній науковій та аналітичній літературі, статистичних даних Європейського Союзу, Організації Об'єднаних Націй, Міжнародного валютного фонду, Державної служби статистики України, Міністерств України, обласних державних адміністрацій України, аналітичній інформації громадських організацій, матеріалах науково-практичних конференцій, форумів, круглих столів, симпозіумів та власних модельних розрахунках автора.

3. Основні наукові результати дисертації, отримані особисто здобувачем

До найбільш вагомих наукових результатів проведеного дослідження, які отримані вперше, слід віднести наступні:

- вперше сформовано методологію оцінювання взаємовпливу процесів економічного та соціально-гуманітарного розвитку регіонів України в контексті розвитку креативного підприємництва;

- вперше розроблено методичний підхід до ідентифікації та ранжування за силою впливу соціально-гуманітарних та економічних чинників, що мають вплив на соціально-економічний розвиток територій;

- вперше структуровано регіональний простір України та ранжовано регіони за мірою взаємного впливу чинників соціально-гуманітарного та економічного розвитку;

- вперше розроблено стратегію стимулювання соціально-гуманітарного розвитку підприємництва в регіонах України.

4. Теоретична цінність і практична значимість наукових результатів

Наукові положення, висновки та рекомендації, наведені у дисертації, мають теоретичну та практичну цінність. Отримані здобувачем результати є вагомим внеском у розвиток регіоналістики, і, зокрема, соціально-гуманітарної сфери регіонального розвитку.

Розроблена стратегія стимулювання соціально-гуманітарного розвитку підприємництва в регіонах України, в основі якої лежить розробка аналітичного забезпечення та практичних інструментів підтримки управлінських рішень щодо стимулювання розвитку підприємництва на регіональному рівні на основі системи чинників соціально-гуманітарного розвитку підприємництва, принципів розміщення продуктивних сил в регіоні і багаторівневої системи гуманітарного розвитку регіону дозволяє якісно по новому підійти до вирішення задачі управління соціально-гуманітарним розвитком підприємництва.

Серед результатів роботи, які становлять теоретичну цінність, варто виокремити:

удосконалений та уточнений категоріальний апарат в частині трактування поняття соціально-гуманітарного розвитку регіону, як процесу трансформації соціальних відносин і цілеспрямованого впливу на фактори розвитку особистостей, соціуму та регіональної економічної системи (п. 1.2 дисертації);

розвинутий теоретичний базис регіонального розвитку через розробку концептуальної структури процесу формування новітньої парадигми соціально-економічного розвитку регіональних систем (с. 30 – 31, с. 52 – 65);

розроблений і реалізований на основі статистичної інформації по регіонах України науковий підхід до оцінювання соціально-гуманітарного та економічного розвитку регіонів України на основі поєднання кластерного, факторного та дискримінантного аналізів на основі аналізу комплексу показників розвитку і їх взаємозв'язку (с. 251 - 294).

Беззаперечну цінність становлять наступні результати, наведені в дисертації:

- запропоновані здобувачем практичний підхід та аналітичний інструментарій дослідження особливостей регіонального розвитку підприємництва і оцінювання впливу соціально-гуманітарного розвитку підприємництва на економічний розвиток регіонів (с. 231 - 250);

- запропонований інструментарій комплексної оцінки готовності регіонів України до розвитку креативних підприємств та підприємств економіки знань (с.357-375);

- розроблену стратегію стимулювання соціально-гуманітарного розвитку підприємництва в регіонах України, через розробку аналітичного забезпечення та практичних інструментів підтримки управлінських рішень щодо стимулювання розвитку підприємництва на регіональному рівні на основі системи чинників соціально-гуманітарного розвитку підприємництва, принципів розміщення продуктивних сил в регіоні і багаторівневої системи гуманітарного розвитку регіону на основі використання сучасного інструментарію структурного синтезу та стратегічного управління (с.418 - 425)

Практичне значення одержаних результатів підтверджується тим, що розроблені теоретико-методологічні положення доведені до рівня практичних рекомендацій, спрямованих на забезпечення соціально-гуманітарного розвитку підприємництва в регіонах. Теоретичні висновки, науково-практичні рекомендації та інші прикладні результати наукових досліджень, викладені в дисертаційній роботі, знайшли практичне застосування в діяльності окремих підприємств, громадських організацій та установ, що підтверджується відповідними актами та довідками про впровадження та використання отриманих у роботі результатів. Зокрема, розробки використовуються у роботі: Тернопільської торгово-промислової палати (довідка № 337-04-9 від 19.10.2017); Управління стратегічного розвитку міста Тернопільської міської ради (довідка №429/2 від 19.10.2017 р.); Тернопільської обласної державної адміністрації (довідка №01-5170/32-10 від 26.10. 2017 р.); ГО «Асоціація підприємців Тернопільщини» (довідка №335 від 17 жовтня 2017 р.), підприємства SE Bordnetze-Ukraine (довідка №18 від 30.08.2017 р.).

5. Повнота викладення положень дисертації в опублікованих працях і в авторефераті

За темою дисертації опубліковано 33 наукові праці, зокрема: 1 одноосібна монографія; 2 розділи у колективних монографіях та монографіях у співавторстві; 23 наукові статті, з них – 20 у наукових фахових виданнях України, з яких 10 – у фахових наукових виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз, 3 статті у виданнях іноземних держав та у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз; 7 публікацій за матеріалами конференцій. Загалом 11 статей автора опубліковано у наукових виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз.

Загальний обсяг публікацій становить 72,56 друк. арк., особисто здобувачу належить 33,22 друк. арк.

Результати дисертаційної роботи отримали широку апробацію - вони доповідалися і обговорювалися на 7 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. В публікаціях достатньою мірою розкрито основні положення дисертації, висвітлено суть наукової новизни отриманих результатів. Публікації відповідають встановленим вимогам, в них визначено наукові задачі, методи їх вирішення й описано отримані наукові результати. Автореферат написаний у науковому стилі, літературною мовою, згідно з поставленими вимогами і повною мірою відображає зміст і структуру дисертації.

6. Відповідність дисертаційної роботи встановленим вимогам

Подана на розгляд дисертаційна робота Турського І.В. містить усі необхідні структурні елементи та включає вступ, п'ять розділів, висновки, список використаних джерел, додатки. Робота написана українською мовою, з дотриманням наукового стилю викладання матеріалу.

Виклад матеріалу дисертації є добре структурованим, прослідковується логічний взаємозв'язок між окремими розділами роботи. Обраний стиль

викладу матеріалу дав можливість автору розкрити суть проблеми, дослідити її теоретичні й практичні аспекти, зробити висновки та сформулювати пропозиції.

За змістом, структурою та оформленням робота відповідає вимогам, що ставляться до докторських дисертацій. Мета, об'єкт, предмет дослідження сформульовані коректно. Для досягнення поставленої мети сформульовано і вирішено низку задач на основі застосованих наукових методів і підходів, в тому числі економіко-математичного моделювання. Перелік положень та результатів, представлених Гурським І.В. у дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, не містить результатів кандидатської дисертації.

7. Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації

Детальне вивчення та проведений аналіз представлених тексту дисертаційної роботи та автореферату дозволяють зробити висновок про те, що за суттю викладеного матеріалу вони є ідентичними. Суть викладених в авторефераті наукових положень, висновків і рекомендації в повному обсязі і належним чином розкрито й обґрунтовано в тексті дисертації. З тексту автореферату можна зробити висновок про характер дисертаційної роботи, а також цінність отриманих результатів для науки і практики. Матеріал, викладений в авторефераті за своєю суттю є ідентичним положенням, які наведені у дисертації. З тексту автореферату можна сформулювати цілісне уявлення про характер дисертаційної роботи. Зміст та структура автореферату відповідає встановленим вимогам.

8. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Зважаючи на численні позитивні результати виконаного дослідження та підкреслюючи науково-практичну значимість висновків і пропозицій дисертанта, вважаємо за потрібне звернути увагу на окремі недоліки та положення, які є предметом дискусії:

1. Для кращого розуміння суті наукових ідей та пропозицій здобувача, виклад п. 1.1 доцільно доповнити аналізом, спрямованим на виявлення чинників, котрі засвідчують неможливість використання існуючих теорій регіонального розвитку реаліям сьогодення. Такий аналіз дозволить відслідкувати закономірності в еволюції теорії регіонального розвитку і спрогнозувати її основні тенденції.

2. В ході проведення ретроспективного аналізу парадигм соціально-економічного розвитку регіонів (п. 1.1 дисертації) здобувач практично залишає поза увагою питання безпеки розвитку регіонів та територіальних систем.

3. Виклад матеріалу п. 1.2 «Генеza та зміст поняття соціально-гуманітарний розвиток» доцільно доповнити прив'язкою до вітчизняних реалій в розрізі окремих груп регіонів з урахування історичних та соціокультурних особливостей їх розвитку.

4. Характеризуючи економічний зміст та функціональну спрямованість креативної індустрії (с. 121 - 141) слід більше уваги приділити вітчизняному досвіду та розкрити, яким саме видам економічної діяльності властиві її ознаки.

5. Висвітлюючи методологію забезпечення сталого розвитку підприємництва (п. 3.1), здобувач не вказує, який зміст він вкладає в поняття «сталий розвиток підприємництва». Крім того, слід було відредагувати назву п. 3.1. у відповідності до змісту підрозділу. Дана рекомендація обґрунтовується тим, що здобувач у підрозділі розглядає не тільки економетричний інструментарій, а й теоретико-ігрові підходи до аналізу регіональних процесів.

6. У ході висвітлення питань «Теоретико-практичні проблеми кількісного оцінювання соціально-гуманітарного розвитку підприємництва в контексті глобального прогресу» (с. 208 - 231) здобувачу слід було дати авторське бачення вирішення задачі кількісного оцінювання соціально-гуманітарного розвитку підприємництва, а не обмежуватись описом

здобутків світової науки.

7. На с. 231-233 здобувач пропонує проводити визначення взаємозалежності чинників соціально-гуманітарного розвитку підприємництва та індикаторів сталого розвитку. Для кращого розуміння суті проведеного аналізу, рекомендовано чітко ідентифікувати, які показники здобувач відносить до таких, що характеризують соціально-гуманітарний розвиток.

8. Зважаючи на кількість факторних змінних в економетричних моделях, наведених на с. 242, (а їх 16), виникають питання: якого обсягу вибірка була взята за основу побудови моделей, які методи оцінювання параметрів було обрано і на якій підставі, і найважливіше – чи перевірявся масив факторів на мультиколінеарність?

9. Виклад матеріалу підрозділів дисертації 4.1 та 4.2 носить суто описовий характер, а не проблемно орієнтований.

10. Висвітлюючи питання «Формування механізму управління соціально-гуманітарним розвитком підприємництва в регіоні» (п. 5.1), варто проаналізувати існуючу практику управління соціально-гуманітарним розвитком підприємництва і довести необхідність оптимізації існуючого або розробки принципово нового механізму, використання якого підвищить ефективність управління відповідними процесами.

11. В роботі слід було більше уваги приділити практичній реалізації механізму формалізації неформальної зайнятості (с. 415).

Проте, зазначені зауваження не носять принципового характеру та не знижують загальної цінності положень, винесених здобувачем на захист і загальної високої оцінки дисертаційної роботи.

9. Загальний висновок

Дисертаційна робота Турського Ігоря Володимировича «Соціально-гуманітарний розвиток підприємництва регіонів України» можна визнати цілісним, самостійно проведеним завершеним дослідженням, яке проведене

на належному теоретичному та методичному рівні. В авторефераті дисертації розкрито суть основних положень дисертації, які виносяться на захист. Тема дисертаційної роботи і спектр задач, які вирішено для досягнення поставленої мети відповідають паспорту спеціальності 08.00.05 - Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

За змістом і оформленням дисертаційна робота відповідає вимогам п. 9, 10, 12, 13 та 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р. та № 159 від 30.12.2015 р.), а її автор, Турський Ігор Володимирович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 - Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Офіційний опонент:

вчений секретар Науково-дослідного центру
індустріальних проблем розвитку НАН України,
доктор економічних наук, доцент

Н. В. Белікова

